

МАМЛАКАТИМИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТЛАРИНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Абдуллаев Ўктам Шералиевич

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти доценти в.б., тарих фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистондаги олий таълим муассасалари ва билим юртлирининг педагог кадрлар тайёрлаидаги эришган ютуқлари, муаммолари ҳамда уларнинг қай даражада ечим топганлиги, педагогик кадрлар тайёрлаида айниқса Ўзбекистон Миллий университети, Андижон, Фаргона, Наманган, Самарқанд, Бухоро, Қариши ва Термиз давлат университетлари, Тошкент давлат педагогика университети, Қўқон, Навоий, Жиззах, Нукус давлат педагогика институтларининг ўрни ҳақидаги маълумотлар баён этилади.

Калит сўзлар: *Ўзбекистон, таълим, мактаб, педагогика, институт, университет, ўқитувчи, талаба, йўналиш, билим, олий, факультет.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются успехи высших учебных заведений Узбекистана в подготовке педагогических кадров и как они были решены, особенно при подготовке педагогических кадров, в частности национального университета Узбекистана, Андижанская, Ферганская, Наманганская, Самаркандская, Бухарская и Термизская государственный университет, Ташкентский государственный педагогический университет информация о роли государственного педагогического института Джизакского, Нукусского, Навоинского, Кокандского.

Ключивые слова: *Узбекистан, образования, школа, педагогика, институт, университет, преподаватель, студент, направления, знания, высший, факультет.*

ABSTRACT

This article discusses the successes of higher education institutions and educational institution in Uzbekistan in the training of Pedagogical staff and how they havt been solved especially in the preparation of Pedagogical personnel particularly national university of the Uzbekistan, Andijan, Fergana, Namangan, Samarkand, Bukhara and Termiz state university, Tashkent state pedagogical

university the information of the role of the pedagogical institute of the Jizzakh, Navoi, Nukus, Kokand.

Keywords: *Uzbekistan, education, school, pedagogy, institute, university, teacher, student, directions, knowlence, higher, faculty.*

КИРИШ

Жаҳон мамлакатлари тарихига назар солсангиз, албатта, уларда таълим, соғлиқни сақлаш, илм-фан ривожлантирилиб, тартиб-интизом ва қонунлар ижроси қатъий таъминланганини кўрамиз. Ҳаёт-мамотимиз, эртанги кунимиз, Ватанимизнинг дунёдаги энг ривожланган давлатлар қаторидан муносиб ўрин олиши, халқимизни рози қилиш билимли ва соғлом фикрли авлодни тарбиялашимизга бевосита боғлиқдир[1].

Ўзбекистонни жаҳоннинг ривожланган давлатлари қаторига олиб чиқишнинг асосий шартларидан бири – маънавий салоҳиятни юксалтириш, истиқлол учун хизмат қилувчи комил инсонларни тарбиялаб етиштириш, бу вазифаларни бажаришга масъул бўлган ўқитувчиларни тайёрлаш ишларини такомиллаштиришдир. Билимли, ижодкор, ўз тажрибасини ёш авлодга бахшида этган ўқитувчиларни тайёрлаш бугунги куннинг энг долзарб муаммоларидан биридир. Ўзбекистонда вақтинчалик иқтисодий қийинчиликлар мактабларни ўқитувчилар билан таъминлаш ва уларнинг турмуш шароитларини яхшилаш муаммосини келтириб чиқарди.

Таълим муассасаларида ўқитувчиларнинг етишмаётганлиги миллий мактаблар тизимини яратишда жиддий муаммо бўлмоқда эди.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида Ўзбекистонда 6 та педагогика институти, 30 дан ортиқ педагогика билим юртлири ўқитувчи кадрлар тайёрлаш билан шуғулланди [2, 45-47].

Мактабларда ўқитувчи кадрлар етишмаслиги туфайли педагогика институти битирувчи курс талабалари мактабларга ўқитувчи сифатида жалб этилди. Бундан бир томондан, ижобий ҳол кузатилса, яъни талаба ўзини амалиётчи деб эмас, ўқитувчи деб ҳис этса, иккинчи томондан, битирувчи курс талабаларининг тўлиқ билим бериш имкониятлари нисбатан чекланиб қолган эди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ўзбекистонда кейинги йилларда таълим тизимидаги ислохотлар педагогик кадрлар тайёрлаш ишига ижобий таъсир кўрсатди. Бугунги кунда Ўзбекистонда педагогик кадрлар асосан 20 дан зиёд олий таълим

муассасаларида амалга оширилмоқда. Бунда айниқса, Ўзбекистон миллий университети, Андижон, Фарғона, Наманган, Самарқанд, Бухоро, Қарши ва Термиз каби давлат университетлари, Тошкент давлат педагогика университети, Қўқон, Навоий, Жиззах, Нукус каби педагогика институтларини ўрни каттадир.

Тошкент давлат педагогика университети Низомий номидаги педагогика институтининг базасида 1998 йили ташкил этилган бўлиб, ҳар йили Республика таълим муассасаларига минглаб кадрларни тайёрлаб берди. Масалан, биргина 2006 йили университетда 13753 нафар талаба таҳсил олди[3,382].

Педагогика йўналишидаги университетлар асосан педагогика институтлари базасида ташкил этилди. Масалан, Андижон, Фарғона, Наманган, Урганч, Бухоро, Қарши, Термиз давлат университетлари шулар жумласидандир. Уларга асосан 1992 йили университет мақоми берилди.

Навоий Давлат педагогика институтида Қизилқум минтақаси учун ўзига хос бўлган ўзбек, қozoқ, рус ва инглиз тилларида дарс берадиган муаллимлар тайёрланишига эътибор берилди. Шу боис институт жамоаси кўшни давлатларнинг педагогика олий таълим муассасалари билан алоқалари йўлга қўйилди. Минтақада миллий тилда дарс берадиган педагог кадрлар тайёрлаш муаммоси ҳар доим кун тартибининг долзарб муаммоси бўлиб келди[4].

Мустақиллик йилларида институт олий маълумотли педагогларга бўлган эҳтиёжлардан келиб чиқиб, кимё ва экология, биология ва ҳаётий фаолият муҳофазаси, физика ва астрономия, миллий истиклол ғояси, ҳуқуқ ва маънавият асослари, жисмоний тарбия, мусиқий таълим йўналишлари бўйича мутахассислар тайёрлади[4].

Навоий давлат педагогика институтида 2003 йили факультетлар сони 7 тага, кафедралар сони 25 тага етди. Институтда таълим 15 та бакалавриат йўналишлари кундузги ва сиртки шаклларида ўзбек, қozoқ, ва рус тилларида олиб борилди. Бу даврда институтда 3 та магистрлик ихтисосликлари бўйича мутахассислар тайёрлаш йўлга қўйилди. Институтда 2003 йили талабалар сони 5200, профессор-ўқитувчилар сони 308 нафарни ташкил этди. Шундан 15 нафари фан доктори ва профессор, 58 нафари фан номзоди ва доцент эди[4].

2000-2003 йиллари институтда 13 та махсус ўқув лабораториялари, кафедралар қошида 20 дан ортиқ фан кабинетлари жиҳозланди. Умумий физика кафедраси қошидаги “Электр”, “Оптика”, “Кимё” кафедраси ҳузуридаги “Анорганик кимё”, Ўзбек адабиёти кафедраси ҳузуридаги “Ўзбек халқ оғзаки ижоди”, Бошланғич таълим методикаси кафедраси қошидаги “Математика ўқитиш методикаси” кабинетлари фаолият кўрсатди[4].

Қўқон давлат педагогика институтида ҳам мустақиллик йилларида таълим тизимида ислохотлар изчиллик билан амалга оширилиб борилди. 2007 йили Қўқон давлат педагогика институтида 7 та факультетда 5600 нафар талаба тахсил олди. Уларга 420 дан ортиқ профессор-ўқитувчилар таълим берди. Таълим жараёнини янада ривожлантириш мақсадида институт олимлари томонидан дарслик, ўқув қўлланмалари ва маъруза матнлари яратишга жиддий эътибор қаратилди[5].

2007-2008 ўқув йилидан бошлаб мазкур институт талабалари бир сменада ўқишга ўтилди. Бу уларнинг кўпроқ изланишлари, кутубхонада шуғулланишлари учун вақтлари етарли бўлишига имкон берди. Институтда замонавий жиҳозланган спорт саройи, турли фан тўғараклари фаолияти йўлга қўйилди. Институтда янги ташкил қилинган, сўнги русумдаги компьютерлар билан жиҳозланган "Ахборот ресурс маркази"да ёшлар электрон ўқув адабиётлари билан танишиб, ўз мутахассисликлари бўйича хориж тажрибасини ўрганиш имкони яратилди. Шунингдек, талабаларнинг компьютер саводхонлигини ошириш тадбирлари ҳам олиб борилиб, қисқа муддатли курслар ташкил этилди. Ўқув курсини тугатган талабаларга компьютер мутахассислиги бўйича сертификатлар берилди.

Албатта, олий ўқув юртларининг нуфузи унинг илмий салоҳияти билан белгиланади. Турли мўъжиза ва кашфиёт яратиш учун, аввало, илм эгаллаш керак. 2005-2006 йиллар давомида институтда 12 та номзодлик, 3 та докторлик диссертацияси ҳимоя қилинди[5].

Ажиниёз номидаги Нукус Давлат педагогика институтида илмий кадрлар тайрлашга алоҳида эътибор қаратилди. 2007 йили мазкур институтда 17 фан доктори, 107 тага яқин фан номзодлари шунингдек, бир неча профессор ва доцентлар талабаларга таълим-тарбия берди. Б.Жаллибеков, Б.Алламуратов, А.Пахратдинов, М.Тилеумуратов, У.Доспанов, Ғ.Асенов, С.Пирназаров каби олимлар халқаро академиялар академиклари қилиб сайланди[6].

Шу билан бирга институтнинг қатор профессор-ўқитувчилари давлат мукофотлари билан тақдирланди. Айниқса, институтнинг ўзбек филологияси кафедраси катта ўқитувчиси, филология фанлари номзоди Илья Дильманов Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 15 йиллиги муносабати билан фидокорона меҳнатлари учун "Шуҳрат" медали билан мукофотланди. Шунингдек, унга Халқаро илмий академиясининг доктори илмий даражаси ҳам берилди. 2006 йилнинг ўзида 15 нафар ўқитувчилар номзодлик диссертацияларини ҳимоя қилдилар[6].

Педагогика институтлари олимлари доимий равишда рисола ва монографиялар, илмий мақолалар нашр эттириб борди. Бу йўналишдаги институтларда газета ва журналлар фаолияти ҳам йўлга қўйилди. Масалан, Нукус давлат педагогика институтида “Илм ва жамият” журнали ҳамда “Нукус пединститути” газетаси нашр этилди. Бундан ташқари институтда ўнлаб тўғарақлар, “Тўмарис” ансамбли, институт қошида ташкил этилган талабаларнинг театр студияси фаолият кўрсатди. Ижодий жамоалар фақат институт доирасидагина эмас, балки бутун Ўзбекистон бўйлаб танилди. Улар ҳар хил танловларда иштирок этиб совринли ўринларни эгаллади[6].

Ҳар йили иқтидорли қизлар ўртасида ўтказиладиган Зулфия номидаги Давлат мукофоти танловида институт талаба қизлари фаол иштирок этиб келди. Масалан, 2006 йил бу танловда Нукус давлат педагогика институти тарих-география факультети талабаси Юлдуз Қаландарова иштирок этиб, барча босқичлардан муваффақиятли ўтди. Институтнинг спорт соҳасидаги ютуқлари ҳам эътиборга лойиқ бўлди. 2006 йилда спортнинг турли кўринишлари бўйича Жаҳон ва Ўзбекистон чемпионлари етишиб чикди. Жумладан, институтнинг жисмоний тарбия факультети талабаси Жамшид Камалов муай-тай спорт тури бўйича Тошкентда ўтказилган халқаро турнирда ғолибликни қўлга киритиб, жаҳон чемпиони бўлди[6].

ХУЛОСА

Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларида таълим тизимидаги ислохотлар педагогик кадрлар тайёрлаш масаласига ҳам чамбарчас боғлиқ бўлди. Республика умумтаълим мактабларини педагогик кадрлар билан таъминлаш энг жиддий муаммолардан бири бўлди. Мустақилликнинг дастлабки даврида муаммони бартараф этиш учун ҳукумат томонидан муайян ишлар олиб борилсада, аммо билимли, тажрибали кадрлар танқислиги туфайли кўзланган мақсадга эришилмади. Ўзбекистонда педагогик кадрлар тайёрлашда Қўқон, Нукус, Навоий каби педагогика институтлари муайян даражада роль уйнади. Бу таълим даргоҳларида талабалар билим олишларида имкон қадар яхши шарт-шароитлар яратиш борасида чора-тадбирлар олиб борилди.

REFERENCES

1. Мактаб – ҳаёт-мамот масаласи, келажак масаласи // Халқ сўзи, 2019, 27 август.
2. Эргашев Қ. Ўқитувчи тайёрлаш муаммолари // Халқ таълими, 1996, №3, 45-47.

3. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 12 жилд.—Тошкент, 2006.— Б. 382.
4. Таълим ва ислохот// FIDOKOR, 2003 й, 8 май.
5. Ҳамраева Ҳ. Таълим ва давр талаби// FIDOKOR, 2007, 12 апрель.
6. Курамбоев Қ. Ютуқларимиз фаолликка ундайди// FIDOKOR, 2007, 5 апрель.
7. Turabova, S. K., & Juraeva, V. F. (2019). THE SOCIO-POLITICAL SIGNIFICANCE OF THE PHENOMENON SCIENTIFIC DISCUSSION IN THE DEVELOPMENT OF THINKING OF THE PEOPLES OF THE EAST. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(8), 168-174.
8. Turabova, S. K. (2019). Social importance of the discussion in the development of civil society. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(6), 260-266.
9. Мамасалиев, М. М., & Бўриев, И. И. (2019). Информационная безопасность учащихся-одно из основных направлений деятельности педагога. In *Фундаментальные основы инновационного развития науки и образования* (pp. 188-190).
10. Mamasaliyev, Mirzoulug‘ Mirsaidovich (2022). AMIR TEMUR DAVRIDA MARKAZLASHGAN BOSHQARUV TIZIMINING SHAKLLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (5-2), 1120-1129. doi: 10.24412/2181-1784-2022-5-2-1120-1129
11. Kattakulovna, T. S. (2022, April). SCIENTIFIC DISCUSSIONS AS AN INNOVATIVE METHOD OF COGNITION. In *Conference Zone* (pp. 116-117).
12. Axmedov, B. (2021). Qorako'lchilik sohasini ilmiy tadqiqotlarda o'rganilishining ahamiyati.